

Szegedy-Maszák Mihály

KÉP/VERS, vizuális és konkrét költészet¹

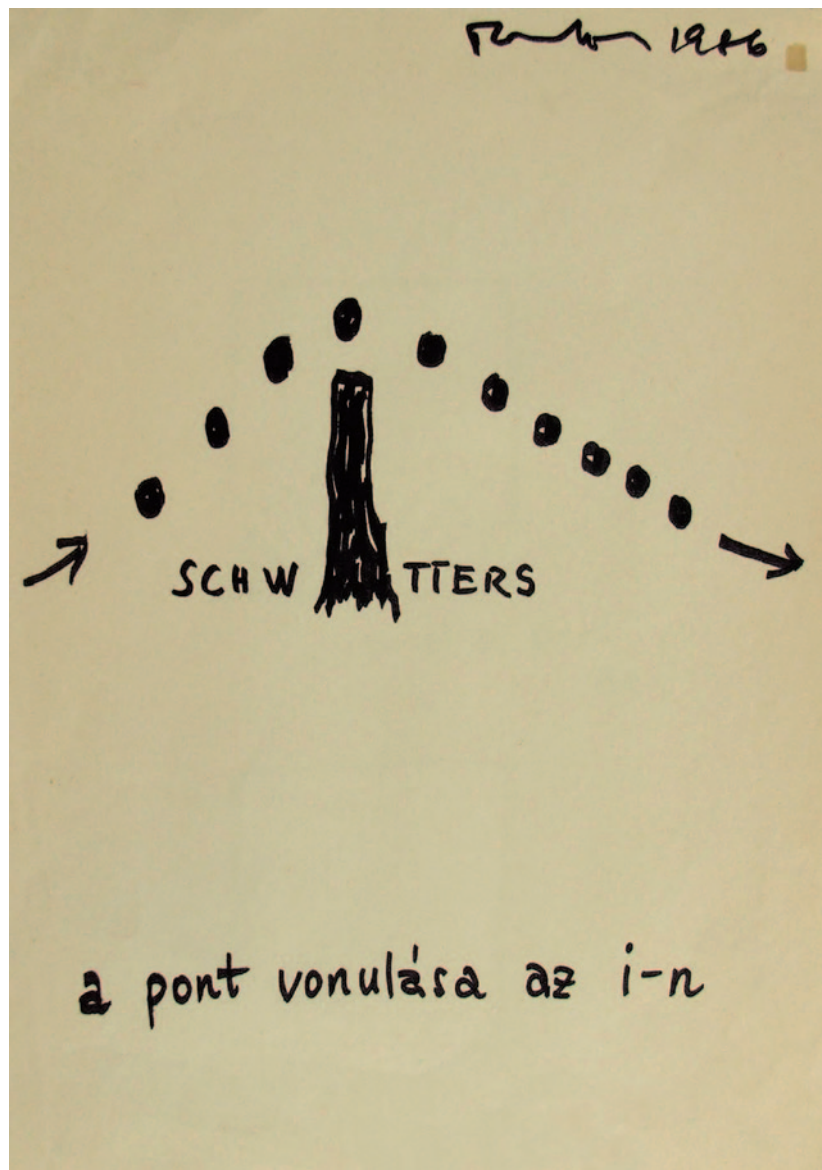
➤ Vasarely Múzeum, Budapest

➤ 2010. január 13 – május 9.

■ Napjainkban a művelődés- vagy kultúratudomány terjedésével kétségessé vált a szakterületek különválászatossága.² Úgy vélhetjük, ma sem a képzőművészetnek, sem az irodalomnak, sőt talán még a zenének sem nyilvánvalóan magától értetődő az önazonossága. KURT SCHWITTERS *Ursonate* című alkotását 1993-ban a Wergo cég huszadik századi zeneműveket közreadó sorozatában jelentette meg. Költészet avagy zene az 1970-ben a Guggenheim Múzeumban bemutatott *I am sitting in a room*, ALVIN LUCIER alkotása, mely egyazon szöveg fokozatosan torzított harminckét hangfölvételéből áll? A hovátartozás eldönthetlensége arra

¹ A megnyitón elhangzott beszéd átdolgozott változata.

² A közelmúltban több ülészakot is rendeztek ennek a gondolatnak a jegyében, legutóbb 2009. szeptember 21-22-én, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Művészettörténeti Intézetében, *Text and Image in the Art of Central Europe in the 19th and 20th Centuries* címmel.

TANDORI DEZSŐ
Schwitters, 1986

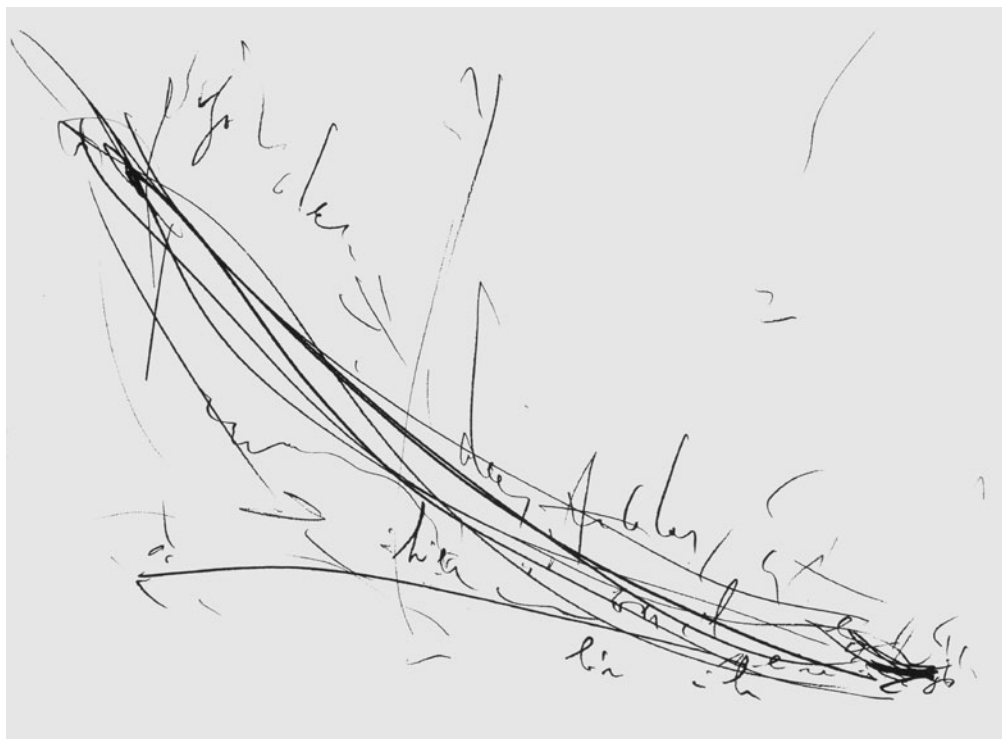
is emlékeztet, hogy minden közeg (médiум) kevert; minden művészet közegek között mozog (intermediális). Egy középkori kódex, Blake könyvei, Dickens és mások képekkel (illusztrációkkal) közreadott művei, Arno Schmidt *Zettels Traum* (1970) című kötete, Jacques Roubaud különféle színekkel nyomtatott alkotásai, az angol születésű Nick Bantock „popup” könyvei vagy a *Bevezetés a szépirodalomba* című kötet egyben látványok is, nemcsak elolvasandó szövegek.

Másfelől az olvasásnak és a látásnak a kultúrája mégis elválik egymástól. Mindnyájunk ideje korlátozott, s az irodalmárnak – tisztelet a nagyon ritka kivételnek – nincs szeme; azoknak pedig, akik képzőművészettel foglalkoznak, aligha maradhat elég erejük időigényes szövegek elolvasására. Könnyelműség volna föltételezni, hogy egyazon ember érthet irodalomhoz és képzőművészethez. Tapintatosabban fogalmazva: az irodalmár hajlamos a saját területének a vonatkozásait keresni egy képben, szoborban vagy zeneműben. A rendezői színház ellenzői gyakran csak a szövegről, illetve zenéről vesznek tudomást, a híveit viszont általában nem érdekli, hogyan szól Shakespeare szövege vagy Wagner zenéje, csak a látvány foglalkoztatja őket. Akinek megadatott az alkalom, hogy Taosban végignézze D. H. Lawrence festményeit, könnyen arra a következtetésre juthat, hogy nem okvetlenül szerencsés, ha egy alkotó második művészeti ág iránt is túlzott érdeklődést mutat. Térben és időben közelebbi példákat is említhetnék. A különböző művészetek társítása nem mindig nagyon szerencsés. Micsoda hatalmas színvonalbeli távolság választotta a Kasser-Mochary Gyűjtemény kiváló festményeit és szobrai a megnyitón hallott zenedaraboktól!³ Nem ritka a jelentős író, akinek otthona az ízlésnek vitatható színvonalát képviseli, és ugyan miért lehetne elvárni egy festőtől, hogy ismerje a *Finnegans Wake*-et vagy Proust főművét, nem is beszélve Jules Romains huszonhét kötetes *Les hommes de bonne volonté* című regényéről. Ez a kiállítás különösen erős kísértést és kockázatot jelenthet az irodalmár számára, hiszen fölveti a kérdést, mennyiben irodalom vagy képzőművészet az olyan alkotás, mely a nyelvet teszi láthatóvá. Az itt megtekinthető alkotások hovátartozása bizonytalanságra is adhat okot. Ezt sejteti a kettős cím – *KÉP/VERS, vizuális és konkrét költészet* – annak megfelelően, hogy e műveket némelyek konkrét, mások látható költészetnek neveznék. Más elnevezések is szóba jöhetnek. Katue Kitasono (1902–1978), ki Ezra Pounddal is kapcsolatba lépett, plasztikus költészetéről értekezett, mások a pattern poetry, Figurengedichte, Textfiguren megjelölést használták. Jellemző, hogy Walter Rupprechter az *In the Spirit of Kit Kat* című kiállítás megnyitóján,

³ Magyar Nemzeti Galéria, 2010. február 5.

2006. július 23-án Gmundenben (Galerie 422) a konkrét költészet kifejezéshez folyamodott, de szövegének angol változata konkrét művészetről szólt. E tevékenység művelői közül egykori bloomingtoni tanártársam, Mary Ellen Solt összehasonlító irodalomtudományt oktatott az Indiana Egyetemen, Siegfried Schmidt – empirikus irodalomtudomány nevű irányzat meghatározó egyéniségeként – szövegelméletet Bielefeldben, Max Bense pedig a bölcsélet és a tudományelmélet tanára volt Stuttgart egyetemén. Mikortól eredeztethető a művészetnek az a változata, amelyet most e kiállításon láthatunk? Az itt szereplő alkotók közül a bolíviai születésű EUGEN GOMRINGER és az Innsbruckból származó HEINZ GAPPMAJR pályafutása az 1950-es években kezdődött, de a látható nyelv hagyománya nyilvánvalóan nagyon régi, és az írás lényegéből fakad. Különösen olyan kultúrákra lehet gondolni, mint a kínai vagy az egyiptomi, de akár a középkor kézzel írott és festett könyveire is, amelyek nyilvánvalóan éppúgy rokonságot mutatnak a hypertextussal, mint Proust nagy regénye. 1998-ban Kilián István egy figyelemreméltó gyűjteményt adott közre, *A régi magyar képvers* címmel.⁴ Ismeretes, hogy a manierizmus és a barokk idején sokféleképpen bonyolították az akrosztikont és írtak verset különféle virágok, kereszt, kehely, emberi testrész, csillag, mértani alakzat (piramis, kúp, kör, csigavonal, háromszög, stb.) alakjában. Az üzenetet gyakran úgy fogalmazták meg, hogy a szöveg némely betűit más szedéssel emelték ki. Különös népszerűségnek örvendett a képrejtvénytől a képrejtvénytől. Hihetőleg a pozitivizmus és a történelmi értelemben vett realista regényírás okolható azért, hogy a tizenkilencedik század második fele viszonylag elfordult a képverstől. Ebben az időszakban az elbeszélő próza egyes művelői eszköznek tekintették a nyelvet, vagyis annak áttetszőségét tételezték föl, s arra törekedtek, hogy az olvasó ne érezze a nyelv ellenállását. A visszahatás a tizenkilencedik század végén kezdődött. Mallarmé és Henry James, kik egymástól függetlenül elleneztek, hogy műveikhez képeket (illusztrációkat) készítsenek, a nyelv bonyolításával igyekeztek lassú olvasásra ösztönözni. A francia költő *Un Coup de Dés jamais n'abolira le Hasard* című, 1897-ben kiadott költeménye úgy zárta ki a vonalszerűen előrehaladó olvasás lehetőségét, hogy a szócsoportokat a kinyitott könyv két egymás melletti oldalán szétterítve helyezte el. Julia Kristeva ezt a költeményt Lautréamont művei mellett a kései tizenkilencedik századi „avant-garde” legjelentősebb költői teljesítményeként értelmezte *La révolution du langage poétique* (1974) című köny-

4 Kilián István: *A régi magyar képvers / Old Hungarian Pattern Poetry. (Vizuális költészet Magyarországon I. / Visual Poetry in Hungary I)* Felsőmagyarországi Kiadó – Magyar Műhely Kiadó, Budapest, 1998

GERHARD RÜHM
Írásrajzok, 1973

IKUO MORI
Who?, 2006

